

HÈRACLES A SUECA¹*Ferran Garcia-Oliver*

A PORPRA DE L'OCÀS CREAVA UN MIRATGE FASCINANT SOBRE LA vasta extensió dels arrossars, camí de la plenitud. Amb passes cauteloses la nit s'acostava a bolcar el Xúquer amb la seva gasa misteriosa. Tots els senyals anunciaven l'estiu i l'eufòria, i un ventijol escalfat, vingut d'enlloc, recorregué breument però intensament aquell escaquer capriciós confegit qui-sap-lo pels llauradors de Sueca, arquitectes anònims de la terra. Un any més, la collita prometia il·lusions, si cap tempesta no la malmetia. Pels carrers del poble surava una felicitat discreta i arcana, servida en el presumpte engreix dels comptes corrents. Satisfacció d'algun desig modest, d'algun somni altiu.

Davant la casa de Sant Josep, 10, em vaig aturar. La façana tenia la gràcia de l'arquitectura rural que va bregar, amb més ànsia que audàcia, per imitar la modernista pompa urbana. L'inventari de la gent, amb nom i cognoms, que al llarg dels anys havia trucat a la porta d'aquesta casa seria revelador de la mena d'home que l'habitava. L'home, també, dels dotze treballs d'Hèracles, sense cap més armes que una màquina d'escriure Olympia, teclejada febrosament durant les nits, i un cervell que

---

¹ Una versió una mica més abreujada d'aquest text va ser mereixedora enguany del Premi de Retrat Literari Cornellà-Abril, dins de la 58a edició dels Premis Recvll de Blanes. Agraïm als organitzadors d'aquests premis tan prestigiosos el permís que ens han dispensat de reproduir-lo també a la nostra revista.

Retrat de Joan Fuster a sa casa. © Francesc Vera Casas

despuntava per damunt, molt per damunt, dels d'una generació marcada encara pels ois a la lletra impresa i cascada per fam, misèria i guerra.

Com l'heroi grec havia vençut el lleó monstruós de la somnolència eviterna d'un país a punt de cantar-li les absoltes i, després, l'hidra de les mentides d'un passat inexistent; havia capturat la daina de peülles de bronze de l'autodi que segava tota empresa de futur col·lectiu, abans d'encadenar el senglar arrasador de la llengua que ressonava del Canigó a les serres de Tramuntana i Aitana; netejà la ferum dels estables d'una

literatura on el seixanta per cent traçava una glosa del Jesusset dolcíssim, un trenta per cent s'enderiava per l'Empordà i només un deu per cent escarit transitava pels mateixos camins de qualsevol altra literatura civilitzada; ocells amb urpes com garfis i becs esfereïdors l'atacaren, però un a un els va abatre amb sagetes d'ironia verinosa i d'insolència implacable. I és que l'odiaven, i per a ell això no tenia cap importància, però l'obligaven a odiar, i això sí que en tenia. Els sis primers treballs els havia saldat amb èxit; encara en faltaven sis més. Sense treva ni descans, atrapà el toro de la inanitat provinciana que corria salvatge per destruir aquell —ell mateix, des de la trinxera de l'Olympia— qui l'havia desert, i dugué la bèstia engabiada a l'altar d'un compromís insubornable amb la terra lliure on seria sacrificada. Destre, amansí les egües que devoraven la confiança que tot, absolutament tot, es podia salvar, l'avui i el demà, i aconseguí el cinyell d'antigues glòries perdudes, no per quedar-se'l sinó per oferir-lo als ansiosos de les parpelles insomnes. Al desè treball, tot pensant en la seua pròpia finitud, reuní les colles d'aquests ansiosos de parpelles insomnes, joves amb ànsies de menjar-se el món, per formar-los en la tasca de remoure el país dels països en eviterna becaina mandrosa. «Aquí teniu les pomes d'or —els va dir—, que creixen al Jardí de les Paraules. Les he collides per a vosaltres. Suporten la volta de la raó de tot plegat. Escampeu-ne la llavor i assegureu-vos que germinen». Només ja faltava l'últim treball, però sabia per endavant que no tenia res a fer contra el gos Cèrber de la mort, i es refugià en el claustre domèstic assistit per l'afable companyia dels clàssics i les antífones del Mozart descarat.

Em va sorprendre la invitació de passar per sa casa. Havíem aconseguit traure'l d'un silenci obstinat perquè fes una conferència ni més ni menys que sobre Josep Pla. El duet de contraris tenia la seua molla. La Casa de la Cultura de Bellreguard es va omplir aquell 23 d'abril de 1992. No va defraudar gens ni mica, tampoc durant el sopar, quan va desplegar per al grapat de gent que l'acompanyàvem les virtuts del xarriaire acreditat. Menjava poc, bevia més, somreia de bona gana, distribuïa a balquena adjectius i invectives d'antropològic sabor rural. L'escepticisme endèmic governava la nau de les seues minses conviccions. Aquest era el Joan Fuster de sempre i en plena forma, «mesura de totes les coses». Abans de marxar, a mitja nit, amb l'excusa de la velledat que provava mal en valencians, em va posar la mà al muscle i va ser llavors quan em va dir que l'anara a veure, sense cap més especificació i raó.

El goig em dansava en l'ànima. Al cap i a fi, jo no passava d'un professor universitari de credencials escassament fermentades. Però Fuster probablement m'havia inscrit en la nòmina dels parpelles insomnes i no, per sort, en el de les ballarines de molt soroll i poques nous. Deu anys abans, quan no era més que un xitxarel·lo acabat de sortir de l'ou de la història medieval, ja em va confiar l'edició d'abast popular del dietari de mossèn Pere Joan Porcar, al qual ell li havia dedicat unes meditacions per a llepar-se els dits. No m'ho va dir, però amb la discreció pròpia del mestre generós, que no mira prim a l'hora d'invertir treball propi i consumir gratuïtament hores en favor dels alumnes, va millorar la meua cal·ligrafia dipositada en el pròleg de l'obra de Porcar. Em fa la impressió que precisament la generositat, la que fa prosperar la producció intel·lectual i les mútues complicitats, és una qualitat moral insuficientment reconeguda a Joan Fuster.

I allí estava jo, a la porta de Sant Josep, 10, amb totes les recances del món. No m'havia donat cap dia ni cap hora concreta. Ni tan sols sabia si m'obriria o no. Si ho feia, seria la primera vegada que estaria tot sol amb ell, sense les mediacions d'altres que sens dubte li eren més pròxims i volguts. Havia deixat tan sols transcórrer nou o deu dies des de la conferència de Bellreguard abans de presentar-m'hi, com qui es presenta davant d'un jutge la sentència del qual decidirà el seu futur immediat. Sabia de bestreta que l'interrogatori seria a fons.

La indecisió em rosegava per dins, però a la fi vaig trucar a la porta. Encara quedava una estoneta de claror somorta, llargs com són els capvespres de juny. Segons que se'm feien eterns. Un Seat atrotinat, de l'any de la picor, va irrompre pel carrer massa estret a una velocitat de competició. Frenada brusca i un gos que va salvar la pell per pèls, mai millor dit. El kamikaze va proferir un enfilall de renecs sota els efectes d'una loquaç combustió etílica, encara en els inicis. Bona fitxa estava fet. Una colla d'adolescents va aplaudir i xiular, pagats per la breu però entretinguda funció de teatre espontani, a la qual es van voler afegir mitjançant la persecució del gos esverat. La nit, la primavera i la butla del divendres convocaven el rebombori.

La mirada complaent de Fuster en obrir em va tranquil·litzar. Si més no, havia salvat el primer i decisiu escull. Josep Pla, en una escena gairebé idèntica, però xop fins al moll de l'os, es va trobar amb un jove escardalenc que exhibia una certa crispació de cara, poc hospitalària, i que va atribuir a la pluja que queia a bots i barrals. El de Palafrugell va

descartar la presumpta mala bava del propietari de seguida que aquest el va identificar, el va fer entrar i començaren a parlar pels descosits, amb el Josep Palàcios per testimoni. Ara els trets se li havien endolcit, el rostre presentava menys arestes, corbes suaus on abans els angles vius articulaven aquella irritació que Pla semblà detectar-li. El bigot d'un senyoret amb aspiracions havia esdevingut el bigot blanquinós d'un prohóm, tampoc gaire espès, però consistent, d'acord amb l'aura de patriarca i un cert urc en la mirada. Vestia camisa blanca de màniga curta, sobre la samarreta interior, i uns pantalons d'estiu de color d'ala de mosca. Les galtes i la barbata havien rebut una afaitada escrupolosa.

Tot i els canvis impresos pel pas del temps, que trenta anys i escaig d'ençà que el d'*El quadern gris* es va deixar caure per Sueca pesaven com el plom, la singularitat del rostre de Fuster continuava imantant l'atenció de l'interlocutor; la meua, amb aquell nas important, els solcs d'un front esbandit per la cabellera abundant, pentinada amb una mica de coqueteria cap enrere, i els sengles arcs de punt de les celles tan expressives, ara i adés preparades en un moviment reflex per a la insistència en la idea, el sarcasme o l'astracanada. Els suecans fan de la plagasitat i la flastomia art i virtut. Bernat i Baldoví n'és la prova irrefutable i Fuster, en els duels orals, era un adversari sibil·lí i temible, tant o més que en els seus papers destinats a la provocació. Les ulleres, massa grans per a uns ulls tan petits, amb prou feines aconseguirien l'aprovat en estètica glamurosa. Només tenia setanta anys, però n'aparentava més, castigat no sé si per la dieta alimentària i líquida, la dieta laboral o la dieta de l'ànima.

Em va fer seure en una cadira mentre ell acabava de prendre unes notes d'un llibrot que, per l'aspecte, de novetat no en tenia gens ni mica. «En un minut estic per tu», em va dir. El minut es va allargar un bon quart d'hora. Per mi haurien pogut tocar les trompetes de l'Apocalipsi. Jo no em cansava d'escodrinyar els quadres que penjaven de la paret, els icebergs de llibres que emergien entre la paperassa en aquest racó de la casa on Hèracles havia produït una obra colossal. Però en realitat no em cansava de mirar-lo a ell, d'esquitllentes, per no espatllar-li el treball ni semblar un impertinent. Notes embrionàries d'articles o potser d'un assaig d'aquells amb què em robava, ens robava, el cor. Fuster exercia d'erudit més del que ell mateix hauria admès i del que l'acadèmia li ha valorat. Passolini, en el *Decameró*, li hauria donat el paper del pintor; Umberto Eco, el de Guillem de Baskerville, amb ulleres i

Retrat de Joan Fuster a sa casa. © Francesc Vera Casas

tot. No m'hauria recat, doncs, el d'Adso de Melk. Mirant-me'l de tan a prop, ell concentrat en l'apunt sobre el paper i escrivint en la petita lletra cursiva que li sabia, em va rodar pel cap que, potser, tots els tombs de la meua vida m'havien dut allí. No sols el meu propi passat tenia sentit en funció d'un destí que no hauria imaginat mai, sinó que tot el que vindria a partir d'ara cobraria significació com a resultat d'aquell moment irrepetible.

Vaig pensar, també, que estaria bé poar en l'obra escrita rastres de la seua biografia, la biografia moral més que la vida viscuda, perquè ell sempre s'hi havia mostrat esquiú. ¿Què hi havia en ell, per exemple, del retrat que va manufacturar d'Erasme de Rotterdam en el *Diari*?: ni més ni menys que l'home de lletres transhumant, l'intel·lectual honest, instal·lat en les cambres provisionals d'humanista i que fa de l'ofici d'escriure la seua «missió». ¿I què hi havia en ell de l'escepticisme que va formular en el *Diccionari per a ociosos*? En efecte, Fuster, com a escèptic modèlic, tractà de posar-se del costat de la raó, cosa que l'obligava a presentar els seus propis dubtes. Si un dubta, no podrà ser mai un fanàtic, però sí un practicant del sarcasme i la ironia, «una forma higiènica i eficient de la caritat». No és estrany en un escèptic com ell la desconfiança cap als homes d'acció, els herois. Els herois no solen ser persones precisament raonables sinó més bé uns destrellatats, militants

de les hipèrboles (no sé per què, el primer «heroi» que se m'apareix és el de la figura grotesca de Millán Astray, el tort: fanàtic, absurd, apòstol de l'odi, perillós). Tampoc, per tant, l'escèptic comandaria cap revolució, a tot estirar la induïria i, millor encara, la depuraria dels seus excessos. Joan Fuster no va ser mai un polític ni tampoc un visionari, sinó un incitador de consciències en estat d'hibernació. Escèptic de pedra picada, tots els seus escrits estan recorreguts per un refús de l'abstracció, concretat en aquella *boutade* de la filosofia com l'art d'agafar la vaca pels collons. I literàriament, fuig de la metafísica i de la lírica. I ara sí, l'escèptic del *Descrèdit de la realitat* ens va fer una mala passada, perquè els seus versos no eren pedestres ni vulgars, sinó sovint memorables.

Fuster es va disculpar després de deixar el patracol en el maremànum de papers, revistes, fullets i llibres que suraven damunt la taula a la deriva com derelictes després d'un naufragi. M'avisà que, malauradament, tindriem poc temps perquè l'havien de recollir per a un sopar amb uns amics. Em va fer l'efecte d'una excusa, i que més aviat el que volia dir-me era que el forn no estava per a rosques i desitjava estar sol. Probablement, tenia ben poques ganes de romanços. No havia encertat el dia, jo que ja comptava amb una nit fecunda de conversa, farcida d'*esprit*, i monòlegs intermitents de l'amo de la casa. Encara enraonàrem una miqueta. Quan li vaig dir que havia trobat uns documents inèdits d'Ausias Marc, entre ells un primer testament i un altre on un cavaller castellà l'acusava de blasmar les dones, va posar uns ulls com a taronges. El poeta de Gandia apassionat i patidor lúbric i mossegat per la contrició, esquerp i reflexiu, no l'havia deixat mai d'atraure, em va confessar. Ningú com Fuster, fins llavors, havia millorat la lectura dels seus versos, on creia veure-hi notícies autèntiques i sinceres d'una biografia convulsa. Em va emplaçar per a una nova visita on parlariem tranquil·lament del «ben enamorat».

Tocava marxar i em vaig alçar. «Espera't, que tinc una cosa per a tu», em va dir. D'una habitació vora l'entrada que feia de dipòsit de llibres, va traure a l'instant un exemplar del *Conte del Dumenche* dels anys vint en prou bon estat. Me'l va donar i va afegir: «Ix Beniopa, el teu poble, i sabia que et faria gràcia. No és Marc, òbviament. Ara, tot i la inconsistència i la ingenuïtat, perpetua una tradició, un fil que ha garantit la continuïtat. Tampoc hi havia més cera que la cremava, però tota pedra fa paret».

A l'hora del comiat li vaig allargar la mà i me la va estrènyer ben fort, abans de col·locar-me-la al coll, en un gest de pare afectuós. Va tancar la porta i un silenci estrany surava pel carrer. Rere la porta tancada, sí, hi havia l'Hèraclès que ens havia redimit, però també un home fràgil i vulnerable que havia fet de la soledat escut vanament protector contra el desori del món. Dues setmanes després moria sense ganes, tal com havia viscut.

* * *

Nota sobre les fotografies:

Francesc Vera Casas va retratar Joan Fuster el 27 de maig de 1992. Quinze dies després, si fa no fa, li les va dur a sa casa. Llavors, Fuster li va dir: "Un dia has de vindre i explicar-me com es pot fer art amb una màquina". L'intel·lectual de Sueca, però, va morir el 21 de juny d'aquell mateix any.